Bp Jan Piotrowski

SPRAWIEDLIWOŚĆ I POKÓJ PRZESŁANIEM POSYNODALNEJ ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ *ECCLESIA IN AFRICA*

Korzystając z przesłania adhortacji *Ecclesia in Africa*, rozwinę kilka myśli dotyczących wyzwań sprawiedliwości i pokoju, które mogą wskazać dalsze kierunki pogłębienia tych wciąż aktualnych kwestii.

Sprawiedliwość i pokój przesłaniem adhortacji *Ecclesia in Africa*

Posynodalna adhortacja apostolska Jana Pawła II *Ecclesia in Africa* z dnia 14 kwietnia 1995 roku jest pierwszym dokumentem dotyczącym Kościoła na jednym z kontynentów. Jest to więc dokument modelowy, który stał się wzorem dokumentów dla Kościołów na pozostałych kontynentach. Dzięki tym dokumentom – dostarczającym obfitego materiału do refleksji teologicznej i pastoralnej – lepiej rozumiemy wyzwania misyjne Kościoła, które polski misjolog ks. Jan Górski określa mianem nowego paradygmatu misji¹.

Papieski dokument wyraża troskę o nową perspektywę życia Kościoła w Afryce. Nie jest mu obojętny klimat jego rozwoju, który uzależniony jest od sprawiedliwości i pokoju. Rozdział VI adhortacji, zatytułowany „Budować królestwo Boże”, w 21 akapitach analizuje te zjawiska, szukając odpowiedzi na pytania o kierunek zmian zmierzających do jak najszybszej poprawy sytuacji².

¹ Por. J. Górski, *Nowy paradygmat misji*, Warszawa 2006, s. 7–10.

² Por. W. Ziemia, *Posynodalna adhortacja apostolska „Kościół w Afryce” – Ecclesia in Africa*, „Światło Narodów” 2 (1996), s. 18–19; K. Kaczyński, *Będziecie moimi świadkami w Afryce*, „Światło Narodów” 4 (1996), s. 45.

Materiał synodalny z *Lineamenta* oraz z *Instrumentum laboris* przeszedł przez warsztat refleksji ojców synodu wspieranych radami ekspertów. Tylko w tym fragmencie dokumentu, który dotyczy sprawiedliwości i pokoju, Jan Paweł II aż 26 razy skorzystał z *Proposiciones*. Jest to znak, że refleksja papieża zbudowana jest na wynikach wspólnej pracy ojców synodalnych. Omawiany rozdział *Ecclesia in Africa* wiąże ściśle sprawy sprawiedliwości i pokoju z budowaniem Królestwa Bożego, co pozostaje zawsze podstawowym zadaniem Kościoła. „Kościół-Rodzina Boża w Afryce ma dawać świadectwo o Chrystusie, budując także sprawiedliwość i pokój na kontynencie i na całym świecie”³.

Stwierdzenie to zawiera implikacje zarówno natury teologicznej, jak i praktycznej. Kościół nie jest obojętny na stan rzeczywistości, która go otacza, ale jest także rzeczywistym twórcą porządku nowego świata nie tylko w Afryce, ale i na świecie⁴. Sprawiedliwość i pokój to dwie rzeczywistości, które idą w parze. Dlatego w adhortacji są one omawiane na przemian: tam, gdzie jest mowa o pokoju, papież mówi o sprawiedliwości i odwrotnie. Wskażę jednak oddzielnie na niektóre z właściwości tych dwu kategorii oraz uwarunkowania ich wprowadzania jako elementów koniecznych w społeczeństwach godnych człowieka.

Sprawiedliwość

Sprawiedliwość stanowi integralną część misji ewangelizacyjnej Kościoła, z czego wynika, że chrześcijanie mają obowiązek budowania społeczeństwa opartego na tej fundamentalnej wartości. Jan Paweł II związał to zadanie z biblijnym znaczeniem soli (Mt 5, 13). Obecność chrześcijan w Afryce jest poważana i nie jest rzeczą obojętną, jakie panują tam obyczaje i prawa, jakie są wyzwania i oczekiwania. W budowaniu sprawiedliwego społeczeństwa konieczna jest współpraca z innymi religiami, budzenie sumień rządzących, kształtowanie więzi narodowych i potrzeba praworządności⁵. Brak tej ostatniej jest przyczyną niesprawiedliwych praw, przemocy i praworządności zredukowanej poniżej minimum. Mówi się nawet o postępującym w Afryce procesie tzw. *grabarzy demokracji*, a sama demokracja wydaje się dla Afryki luksusem⁶. W tym kontekście Kościół powinien być

³ Jan Paweł II, adhort. *Ecclesia in Africa*, [w:] *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, n. 105.

⁴ Zob. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, n. 77–78.

⁵ Por. J. Różański, *Misje a promocja ludzka według dokumentów soborowych i posoborowych oraz praktyki misyjnej Kościoła*, Warszawa 2001, s. 170–183 (Studia i Materiały Misjologiczne, nr 1).

⁶ Por. J. A. Yao, *Potęga urn*, „Misjonarze Kombonianie” 2 (2006), s. 5–7.

pierwszym, który podejmie starania i sam będzie wzorem sprawiedliwych relacji na wszystkich szczeblach życia⁷.

Pokój

Zanim gdziekolwiek nastąpi pokój, należy usuwać wszelkie przyczyny niepokoju, a w Afryce jest ich wiele. Troska o pokój nie jest tylko zabieganiem o jego globalne istnienie w skali kraju czy kontynentu, jak brak wojen, ale są to starania o pokój w samej ludzkiej osobie, która czuje się zagrożona wieloma niebezpieczeństwami. Mroczna i smutna przyszłość młodych ludzi sprawia, że wędrując do wielkich miast, stają się ofiarami przemocy, sekt, grup bandyckich⁸. Duchowy i moralny niepokój powodowany jest między innymi przez AIDS oraz społecznie destruktywne konsekwencje tej choroby. W Afryce pokój rozumiany jako dobro wspólne pozbawiony jest naturalnych sprzymierzeńców. Notorycznie wykluczają go szowinizm religijny, nepotyzm, brak tolerancji religijnej, żądza władzy i długoletnie, zwykle wojskowe reżimy dyktatorskie⁹. Znanе jest powiedzenie Pawła VI: „Jeśli pragniesz pokoju, dbaj o sprawiedliwość”¹⁰. W sprawie pokoju łatwiej jest wskazać na skutki powodujące jego brak, niż podać właściwe sposoby jego budowania. Jan Paweł II wskazał owe przyczyny, wymieniając wśród nich na pierwszym miejscu bratobójcze wojny oraz handel bronią. Stąd jego zdecydowany apel o zaprzestanie tego skandalicznego procederu¹¹. Natomiast dostrzegane przez niego negatywne skutki braku pokoju można uszeregować w kilku grupach. Są to: problem uchodźców i wysiedlonych¹², ciężar zadłużenia ekonomicznego, które obarcza społeczeństwa afrykańskie oraz ciągły brak pogłębionej świadomości godności kobiety w Afryce.

Zadania ewangelizacji w budowie nowej rzeczywistości

Nieodzowna jest zatem rola ewangelizacji w budowaniu nowego porządku opartego na sprawiedliwości i pokoju. W encyklice *Populorum progressio* Paweł VI zwrócił uwagę, że troska o pokój, sprawiedliwość, prawa człowieka, rozwój ludzki

⁷ Por. A. Halemba, *Oczekiwania Kościoła w Afryce u progu roku 2000 w świetle synodu Afryki i adhortacji apostolskiej Ecclesia in Africa*, „Światło Narodów” 5 (1996), s. 29–31.

⁸ Por. adhort. *Ecclesia in Africa*, n. 115.

⁹ Por. adhort. *Ecclesia in Africa*, n. 117.

¹⁰ Paweł VI, *Przemówienie w „Città dei ragazzi” z okazji V Światowego Dnia Pokoju*, 1.01.1972, AAS 64(1972), 44.

¹¹ Por. Jan Paweł II, adhort. *Ecclesia in Africa*, n. 118.

¹² Por. J. Różański, *Misje a promocja ludzka...*, dz. cyt., s. 183–198; J. Baur, *Kościół i misje*, „Misjonarze Kombonianie” 5–6 (2001), s. 76.

stanowi świadectwo dawane Ewangelii na tyle, na ile jest znakiem uwagi poświęconej człowiekowi i skierowanej na jego integralny rozwój¹³. Nie bez powodu więc VI rozdział adhortacji *Ecclesia in Africa*, mówiący o sprawiedliwości i pokoju, poprzedzony jest fragmentem zatytułowanym „Budować Królestwo Boże”. W zdecydowany sposób wchodzimy tu w ducha encykliki *Redemptoris missio*, w której Jan Paweł II wskazuje Kościołowi drogi ewangelizacji. Ta zaś ze swej natury jako owoc działalności tworzy i otwiera właściwą przestrzeń dla sprawiedliwości, wolności, pokoju i solidarności¹⁴.

Bez wątpienia istnieje cały zespół aspektów socjologicznych wynikających z przyjęcia chrztu, ponieważ to on rodzi nowego człowieka w miłości. Tam, gdzie ta cnota znajduje swoje miejsce, tam sprawiedliwość i pokój mają prawo istnienia. Wspólnoty chrześcijańskie stają się tym samym zaczynem i ważnym punktem wyjścia dla powstania nowego społeczeństwa zbudowanego na fundamencie „cywilizacji miłości”¹⁵.

Głoszenie Ewangelii wszelkimi dostępnymi środkami przekazu, jak radio, telewizja i prasa, a także tradycyjnymi formami obecnymi w społeczeństwach Afryki, jest w tym kontekście wielkim wyzwaniem dla Kościoła¹⁶. Odpowiedzialność sięga dalej i domaga się, aby wspólnoty międzynarodowe i poszczególne kraje ukazywały prawdziwy obraz Afryki, jej potrzeby i nadzieje. Problemem wydaje się to, że na giełdzie interesów świata oferta Afryki nie jest wystarczająco brana pod uwagę¹⁷.

Pojednanie, pokój i sprawiedliwość na II Specjalnym Synodzie Biskupów Afryki

Jan Paweł II zapowiedział także zwołanie II Specjalnego Synodu Biskupów Afryki, a jego aktualność 22 czerwca 2005 roku potwierdził Benedykt XVI. Od tegoż roku synod znajdował się w fazie przygotowawczej na etapie rozesłania *Lineamenta* do Konferencji Episkopatów Afryki i Madagaskaru. Tym razem synod pochylił się nad tematem: „Kościół w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju”.

We wprowadzeniu do *Lineamenta* II Synodu czytamy, że biskupi po raz kolejny chcą zatrzymać się nad problemami, które wziął pod uwagę I Synod, gdyż nadal są

¹³ Por. Paweł VI, enc. *Populorum progressio*, Opoka.org.pl, n. 21, 42.

¹⁴ Por. Jan Paweł II, enc. *Redemptoris missio*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, n. 46.

¹⁵ Jan Paweł II, enc. *Redemptoris missio*, n. 51.

¹⁶ Por. Jan Paweł II, adhort. *Ecclesia in Africa*, n. 123.

¹⁷ Por. J. Piotrowski, *Czy Afryka ma przyszłość?*, „Misjonarze Kombonianie” 5–6 (2001), s. 71–72.

one aktualne. Są nimi pojednanie, sprawiedliwość i pokój (n. 3). Dotychczasowe doświadczenia Kościoła dały lepszy warsztat teologiczny i praktyczny na etapie przygotowania II Specjalnego Synodu Biskupów Afryki, a jednocześnie pozwoliły na poszukiwanie konkretnych rozwiązań tych problemów, którymi są brak pojednania, sprawiedliwości i pokoju.

Kościół w Afryce w czasie II Synodu Biskupów dla Afryki

Podczas II Synodu Kościół w Afryce liczył 480 jednostek administracji kościelnej (83 archidiecezje, 367 diecezji, 15 wikariatów apostolskich, 7 prefektur apostolskich, 1 misję *sui iuris*, 3 ordynariaty połowe). Pasterzami Kościołów partykularnych w większości byli synowie afrykańskiej ziemi, w tym: 79/3 arcybiskupów, 284/59 biskupów diecezjalnych. Na blisko 950 mln ludności katolików jest ok. 165 mln, czyli mniej więcej 20 proc.¹⁸

W Afryce istnieje kilka regionalnych konferencji episkopatów, z których najsłynniejsza jest SCEAM (Symposium des Conférences Episcopales d'Afrique et de Madagascar).

Przesłanie i wyzwanie II Synodu

Podstawowym dokumentem do refleksji dla 244 ojców synodu było *Instrumentum laboris*, jako owoc pracy sekretariatu synodu nad odpowiedziami, które nadeszły z całej Afryki.

Pozytywne doświadczenia i wewnętrzna dynamika ożywiająca afrykańskie wspólnoty katolickie, które przyniósł I Synod dla Afryki (1994), zrodziły potrzebę zwołania kolejnego zgromadzenia biskupów Afryki. Jednym z owoców pierwszego Synodu było przyjęcie za podstawowy model afrykańskiej eklezjologii obrazu Kościoła jako rodziny Bożej. Rodzina Boża jednak nie istnieje w próżni, lecz jest częścią złożonej rzeczywistości współczesnej Afryki. Zrozumienie kontekstu społeczno-ekonomicznego jest warunkiem wiarygodnego wypełniania misji Kościoła. Nowe wyzwania pojawiające się przed Kościołem w Afryce: demokratyzacja, przyrost ludności, ciągłe konflikty zbrojne, globalizacja – są okazją do jego postępu. W ten sposób rozwija się też samoświadomość Kościoła wyrażana w tematyce kolejnych synodów. O ile pierwszy Synod upłynął pod hasłem: „Kościół w Afryce i jego misja ewangelizacyjna na progu roku 2000. Będziecie Moimi świadkami (Dz 1, 8)”, to pogłębione poszukiwania następnego Synodu wyraża najlepiej temat:

¹⁸ Por. *Guida delle Missioni Cattoliche 2005*, Roma 2005, s. 33–36.

„Kościół w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju. Wy jesteście solą ziemi, wy jesteście światłem świata (Mt 5, 13–14)”.

Choć wytyczne zawarte w adhortacji *Ecclesia in Africa* wciąż pozostają aktualnymi zadaniami Kościoła, to wciąż pojawiają się także nowe obszary aktywności ewangelizacyjnej: wzmacnianie chrześcijańskich rodzin, poszanowanie godności kobiet, niezależność Kościoła od władz lokalnych, komunikacja i informatyzacja, samowystarczalność. Wobec różnych wyzwań politycznych, ekonomicznych i kulturowych Kościół odwołuje się do wzoru Jezusa, który nie przyszedł, aby Mu służono, lecz aby służyć (por. J 13, 15). Dlatego drogą rozwiązywania problemów afrykańskich jest promocja sprawiedliwości, pokoju i porozumienia. Są to palące potrzeby ludów Afryki. Kościół, będąc sakramentem pojednania, jest zobowiązany uczynić wszystko, aby w sobie i wokół siebie te wartości urzeczywistniać¹⁹.

Pomijając szczegółowe prace drugiego synodu, należy zwrócić uwagę na *Orędzie Synodu do ludu Bożego*, które zawiera wyzwania motywowane wiarą i miłością do Chrystusa i Kościoła. Jak złota nić łączy je ufność pełna nadziei, że Afryka nie jest czymś marginalnym na naszej planicie i we wspólnocie Kościoła. *Orędzie* w 42 akapitach zawiera istotne przesłanie dotyczące Kościoła w Afryce, jego różnych społeczności i stanów, jak też Kościoła powszechnego²⁰. Syntezą przesłania i oczekujących Kościół wyzwań jest zakończenie dokumentu, gdzie czytamy: „Droży synowie i córki Kościoła, rodziny Bożej w Afryce, wszyscy ludzie dobrej woli w Afryce i poza nią, chcemy podzielić się z wami głębokim przekonaniem tego Synodu: Afryka nie jest bezsilna. Nasz los jest jeszcze w naszych rękach. Tym, czego się domaga, jest jedynie przestrzeń, w której będzie mogła oddychać i się rozwijać. Afryka jest w drodze, a Kościół jej towarzyszy, niosąc światło Ewangelii”²¹.

Zamiast zakończenia

Podsumowując rozważania nad obecnością problematyki sprawiedliwości i pokoju w dokumentach I Specjalnego Synodu Biskupów Afryki i posynodalnej adhortacji apostolskiej, należy stwierdzić, że jest to temat wciąż aktualny i naglący. Mimo że został poddany gruntownej analizie przez ojców synodalnych i zarekomendowany przez Jana Pawła II w adhortacji *Ecclesia in Africa* Kościołom lokalnym na kontynencie afrykańskim, potrzebuje pilnie wcielenia w życie. Ostatnie lata, które minęły od ogłoszenia tej adhortacji, są dowodem, że sprawiedliwość

¹⁹ Por. T. Mpundu, *The Church in Africa before the II Synod for Africa. The African in the advent of the Second Special Assembly for Africa of the Synod of Bishops*, „Studia Misjologiczne” 2 (2009), s. 9–15.

²⁰ Por. *Orędzie Synodu do ludu Bożego*, „Osservatore Romano” wyd. pol., 1 (2010), s. 32–39.

²¹ Por. *Orędzie Synodu do ludu Bożego*, dz. cyt., s. 39.

i pokój nie mają jeszcze trwałego miejsca na afrykańskiej ziemi. Te wyzwania stara się dopełnić II Synod Biskupów z posynodalną adhortacją *Munus africae*²² z tematyką pojednania, sprawiedliwości i pokoju, a także podróże apostolskie papieży Benedykta XVI i Franciszka na kontynent afrykański. Realizacja wyzwań to wieloetapowy proces, który wymaga czasu²³. Dajmy więc czas Afryce!

Byłoby niedorzecznością twierdzenie, że ludy i narody kontynentu afrykańskiego nie są zdolne do życia w sprawiedliwości i pokoju, choć mniemanie takie zdają się potwierdzać okropności wojny w Sudanie, bratobójcze walki w Demokratycznej Republice Konga, Republice Środkowoafrykańskiej, Ugandzie, Wybrzeżu Kości Słoniowej czy Nigerii. Nad Afryką wciąż unosi się syndrom ludobójstwa z Ugandy, Rwandy i Konga. W tym kontekście zasadnie można postawić pytanie: „Dokąd idziesz, Afryko?”. Pozostawiona sobie, opuszczona jak ofiara z ewangelicznej przypowieści czeka na swojego dobrego Samarytanina (por. Łk 10, 25–37). Zauważa się, że sami Afrykanie spowodowali więcej przelewu krwi niż „obcy” podczas epoki kolonialnej i panujących wówczas niepokojów. Z tego powodu jeden ze współczesnych teologów, mówiąc o nowych wyzwaniach, zwraca uwagę na fakt, że Kościół w Afryce potrzebuje wypracowania teologii pokoju²⁴.

Oczyszczająca moc Ewangelii jest jedynym lekarstwem na te choroby, a obecność Jezusa może tak wiele zmienić, ponieważ On przyszedł, by ludzie mieli życie i mieli je w obfitości (por. J 10, 10). To życie należy się również Afryce. Kościół na nowo podejmuje wysiłek na rzecz pokoju i sprawiedliwości, co czyni między innymi poprzez II Specjalny Synod Biskupów Afryki, ale znajdują się i tacy, którzy przedkładając nad wszystko troskę o własne interesy, będą tym działaniom przeszkadzać. To prosty wniosek z nieodległej historii. A może jednak będzie inaczej?

Dziś Kościół w Afryce cieszy się moralną wiarygodnością, ponieważ odpowiada na oczekiwania ludności w obszarach obrony praw człowieka i ludzkiej godności²⁵. Ewangelia w Afryce jest nie tylko „dobrym słowem”, ale jest Dobrą Nowiną,

²² Por. Benedykt XVI, posynodalna adhort. apost. *Munus africae*, Watykan 2011, n. 173–174: „Ponownie powtarzam: Wstań, Kościele w Afryce [...]. Wejź na drogę nowej ewangelizacji z odwagą, która pochodzi od Ducha Świętego. Oblicze ewangelizacji przybiera dziś imię pojednania, będącego niezbędnym warunkiem zaprowadzenia w Afryce sprawiedliwych stosunków między ludźmi i budowania zrównoważonego i trwałego pokoju z poszanowaniem każdego człowieka i każdego narodu; pokoju, [...] który tworzy wkład wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od ich przynależności religijnej, etnicznej, językowej, kulturowej i społecznej”.

²³ Por. P. J. Henriot, *Le deuxième Synode africain. Un défi et un soutien pour notre Eglise à venir*, „Spiritus” 198 (2010), s. 7–17.

²⁴ Por. C. B. Peter, *Confessing Christ in Africa in the 21st century*, „Studia Missionalia” 53 (2004), s. 363–370.

²⁵ Por. Paweł VI, *Orędzie Africae Terrarum*, 29.10.1967: „Z przekazanych tradycji Afryki wynika również, że właściwą i wspólną cechą tych ludów jest poszanowanie godności ludzkiej” (n. 9).

która niesie nadzieję²⁶. Afryka nas wzbogaca, a Kościół dzięki swojej posłudze w miłości istotnie dopełnia tego ubogacenia.

Abstract

Justice and Peace as the Message of the Post-Synodal Apostolic Exhortation *Ecclesia in Africa*

It seems, that justice and peace are two realities, which are so close to each other, just as two hands joined together in the friendly embrace. This statement however, does not reflect the reality that we find on the African continent, where there is a tremendous suffering because of the lack of the basic moral values. To support this statement, in Africa today we find enormous corruption, civil wars where very often brother stands against his brother, terrorism, kidnappings and theft on a large scale. About all these problems mentioned, we can read in the article above, which is a reflection of the Post-Synodal Exhortation of Pope John Paul II *Ecclesia in Africa*, and other documents, which were part of the discussion of bishops gathered for a Synod about the African Church in the XX Century. Justice and peace are the common values of the mankind, and at the same time they are very deeply rooted in the Gospel message and are big part of its proclamation. Until now, besides the Church in its pastoral work of evangelization, no one spoke with such a brave and strong voice about these problems. It is not without difficulty, but it is the Christian communities, that become the cornerstone and the starting point of the creation of a new community of people, build on the foundation of the "civilization of love."

With a fresh new start, already in the XXI Century, pope Benedict XVI together with African bishops, taking from the experiences learned during the I Synod for the Church in Africa, for the second time were able to take up the work on these many challenges, which should have been implemented in the life of the given people's, tribes, nations and countries. Furthermore, once again the Church in Africa, as the community of faith and witness, even with its poverty, does not stop or linger from speaking about justice and peace, guided by the love of neighbor and his daily needs.

Unquenched greed of the western world, the need for a political domination, inciting tribal as well as political wars and conflicts, lead Africa to complete ruin. That is the reason why we cannot leave Africa to its own devices. Africa is on a journey, and the Church faithfully is walking along, carrying with sacrifice and commitment the light of the Gospel.

²⁶ Por. B. Maillard, *L'Afrique nous enrichit*, „Eglises Solidaires” 1 (2010), s. 1.